

Zachar Péter Krisztián

A Hivatásszervezet társadalmi államreform-víziója (1931–1945)

Az 1930-as évek magyarországi értelmiségi diskurzusa jelentős szellemi mozgalomként illeszkedik a modern európai eszmétörténetbe, különösen az állam megújításának és a kormányzat megfelelő rendjének megtalálása kapcsán. Eme reformkereső táborból is kiemelkedik a katolikus megújulás igen széles mozgalma, amely az egyház társadalmi tanításaira és a jezsuita szolidarizmus iskolájára támaszkodva kívánta új gazdasági-társadalmi elvekkel modernizálni az országot „neobarokk” politikai rendszerét és társadalmát. A korszakban elterjedt alaptézissé vált a liberális államberendezkedés válsága, ugyanakkor széles körben volt kitapintható a liberálizmussal szemben előtérbe állított totalitárius és etatista megoldási javaslatok elutasítása. Emiatt egyre kiterjedtebb értelmiségi körben fogalmazódott meg egy, a liberális megoldásokat korrigáló és a szélsőséges eszmei áramlatokat kiküszöbölő, az alapvető politikai, társadalmi és gazdasági struktúrákat újragondoló reformigény. A keresztény, elsősorban katolikus táborban körvonalazódott a leghatározottabban egy teocentrikus humanizmus világképe, amely az elidegenedés, a barbár tendenciák és a relativizmus ellen, a hitre alapozva és a közösségi szint megerősítésével kívánta megoldani a válságot. A jezsuita közgazdasági iskola téziseit alapul véve a társadalom horizontális szakmai-foglalkozási tagozódásával, szolidáris és szubszidiárius érdekartikulációval, valamint új gazdaságpolitikai felfogással kívánták orvosolni a politikai-társadalmi ellentéteket. Ez a hivatásrendiség névre keresztelt alternatíva az egyén és a közösség, valamint a társadalom és az állam viszonyában a helyes rend megtalálásával, a szociális igazságosság jegyében keresett modern utakat, nemcsak a gazdasági konszolidáció, hanem a válság időszakában is.¹

A 19. századi előfutároktól kezdve a közösség, a társadalmi összetartozás, az etika és a morál kérdései kerültek a középpontba, ennek során mind az individualizmussal, mind a totalitarizmussal leginkább a közjó fogalmát állították szembe: „mindazokat az erkölcsi, szellemi és anyagi javakat, amelyek nélkülözhetetlenek magának a társadalmi közösségnek és e közösség tagjainak, tehát a kisebb közösségeknek és egyéneknek létfenntartásához.

¹ Vö. HORVÁTH 2021.

A közjó eszerint nem az egyéni javak összegzése, hanem több ennél.”² E gondolatok során visszakanyarodtak a kereszténység organikus társadalomszemléletéhez: Aquinói Szent Tamás filozófiájára támaszkodva a perszonalizmust – az emberi személyiség társas voltát – állították előtérbe, és ezáltal a polgári, kapitalista társadalmak humanizálására tettek kísérletet.³ Ebben pedig kulcsszerepet szántak a különböző szervesen egymáshoz kapcsolódó csoportok élő szövetének, amely a „fizikai és szellemi élet lényegi foglalatára”⁴ lenne. Az egyén ugyanis csak a másokkal való közvetlen kapcsolatban tud kiteljesedni és a rábízott talentumokat megfelelően kifejteni. Így minden társadalomban a közös cselekvés adja a kohéziós erőt, ez pedig az erkölcsi alapokon nyugvó közjó szolgálata, előbb a mikroközösségekben (családok), majd a hivatások szerint egymásra utalt embercsoportokban (rendek), végül a társadalom egészében (állam).⁵

A Heinrich Pesch (1854–1926) jezsuita teológus, társadalomfilozófus, közgazdász által kidolgozott szolidarizmus elméleti keretrendszerével éppen az emberek közötti szolidáris kapcsolatokat kívánta az államéletben megvalósítani.⁶ A társadalom morális egységet alkotó egészébe kell szervesen integrálni az egyéneket. Ennek megfelelő keretét adja a szubszidiaritás, a szociális közösség alapelve; a középpontja nem az ember a maga magányában, nem az individuum, hanem az emberi személy a társadalom szövetében, az ember a maga nyitottságával és kapcsolataival embertársai körében. A szubszidiaritás alapvetően feltételezi a tagolt társadalmi rendszert, amelynek keretében megvalósulhat a szociális kooperáció. Ehhez pedig a család és az államszervezet elsődleges közösségei mellett az ember számára szükség van további, horizontális szakmai-foglalkozási társadalmi csoportosulások (hivatásrendek) létrehozására is. Ezek megerősítik a társadalom szociális jellegét, ugyanis az isteni gondviselés a javakat az egész emberiség számára teremtette meg, és ezáltal a vagyon csak embertársaink közreműködésével szerezhető meg. A hivatásrendek révén egy szolidáris és szubszidiárius érdekartikuláció valósulhat meg, amelynek nyomán egy új erényetikai, ismét az embert a középpontjába állító gazdaságpolitikai, majd ezt továbbgondoló államszervezeti felfogás juthat érvényre. A korszak egyik legjelentősebb gondolkodója, Kovrig Béla szociológus szerint:

„[I]gen nagy szükség volt ekkor egy teocentrikus humanizmus olyan rendszerezett ideológiai változatára, amely a magyar közemberi lét akkor és ott kialakult társadalmi helyzetére irányul.

² MIHELICS 1939–1940: 49–55.

³ Vö. BOTOS 2023: 59–88.

⁴ SCHMITT 1998: 117.

⁵ GERGELY 2007: 10.

⁶ Pesch életútjáról lásd magyarul ZACHAR 2021; 2023.

Létezett egy sokak számára közös ethosz, amely nem volt meghatározva, kodifikálva, így szükség volt kibővítésére, specifikálására és a stratégiai fontosságú szociális szegmensek konkrét, kellően motivált és általában véve realiztikus törekvéseihez való hozzáigazítására, valamint mindennek logikus kimunkálására és megfogalmazására.”⁷

A hivatásrendiségről folytatott tudományos diskurzus magyarországi követői, különösen a XI. Pius pápa által kiadott *Quadragesimo anno* kezdetű társadalmi tanítás nyomán, jelentős szervezőtevékenységbe kezdtek.⁸ E kör gondolkodóinak zöme az organikus, neotomista társadalomszemlélet, az ember társas lényként való értelmezése alapján önkéntes, egyenjogú kapcsolatokból kinövő hivatásrendi önkormányzati szervezetek létrehozását javasolta, amelyek a szolidáris társadalom alapegységeivé válhatnak, leküzdhetik az individualista szemléletmódot, és felválthatják az osztálytársadalom rémképét. A főbb katolikus gondolkodók úgy vélték, hogy a szabad verseny és a tőke diktatúrája helyett a szociális igazságosság válhat a nemzetgazdaság legfőbb szabályozó elvévé, majd a demokrácia populistá diktatúrája helyett a valós többségi érdekartikuláció valósítható meg, ha a hivatásrendi szervezetek a politikai döntéshozatal során is szerephez jutnak. A szolidarizmus magyarországi hirdetői többször is felhívták a figyelmet arra, hogy a hivatásrendi társadalom feladata kiegészíteni a válságba jutott parlamentarizmust, és ezzel megfelelő demokratikus tartást adni egy nem csak tömegpártokon és többségi szavazásokon alapuló rendszernek.⁹ Meg voltak győződve arról, hogy a politika szféráját akkor lehet leginkább meggyőzni a teljes politikai rendszer átalakításának igényéről, ha megfelelő társadalmi szervezetek állnak eme igények mögött. Így az Actio Catholica háttérére támaszkodva több kimagasló szervező munkájának köszönhetően jöttek létre a hivatásrendinek tekintett szervezetek: a Katolikus Ifjómunkások Országos Egyesülete (KIOE), a mindmáig jól ismert Katolikus Agrárfűzési Legényegyletek Országos Testülete (KALOT), majd a Katolikus Asszonyok-Lányok Szövetsége (KALÁSZ), a Katolikus Leányok Országos Szövetsége (KLOSZ) és a Dolgozó Leányok (DLO) szervezete. 1937-től elindult az Egyházközségi Munkásszakosztályok (EMSZO) országos működése is.¹⁰

E körben jelent meg 1936-ban a Szegedalsóvárosi Katolikus Legényegyletre és az Iparos Ifjak Mária Kongregációjára alapozva egy új, a XI. Pius által hirdetett társadalomszervezési eszmének megfelelően szakmák szerint tagozódó mozgalom.¹¹ A hivatásrendi szolidarizmussal

⁷ KOVRIG 2019: 354.

⁸ A nemzetközi előzményekhez lásd ZACHAR 2014.

⁹ Vö. MIHELICS 1933.

¹⁰ Többek között BALOGH 2007: 87–125; GERGELY 1977; VARGA 1993: 477–490.

¹¹ Vö. RADNAI 1939: 2; Jelentés a csanádi püspöknek a Szegedi Katolikus Legényegyletek működéséről. 1937. március 19. In SERFŐZŐ 1977: 553, 280. sz. irat.

tanulmányaik során megismerkedő fiatal jezsuiták, Kerkai Jenő és Nagy Töhötöm, támaszkodva Varga László SJ elméleti gondolataira, igyekeztek megvalósítani az agrárifjúság, valamint a szegedi iparos és kereskedő fiatalság „világnézeti, hazafias, kulturális alapokon”¹² történő megszervezését. Úgy vélték, hivatásszervezeti alapon hatékonyabb lehet az egyes szakmák érdekvédelme, elérhető a leendő szervezet legfontosabb szociális célkitűzései, mint a minimális munkabér és családi bér, valamint a vasárnapi munkaszünet kivívása.¹³ A Kerkai Jenő által megfogalmazott gondolatok e ponton szorosan kapcsolódnak a szociális enciklikákban leírtakhoz, hiszen ezek is a munkabérek igazságos, több tényezőt szem előtt tartó megállapítását szorgalmazzák, amelyek közül az egyik, a vállalat helyzete és a közös követelményének teljesítése mellett, éppen a családfenntartás költségének figyelembevétele. A létrejövő Hivatásszervezet krédójában – szintén a pápai enciklikákhoz igazodva – fontos helyet foglalt el egy új, a munkásság érdekeit szem előtt tartó gazdasági rend felépítése is. A szegedi megnyilatkozásokból az is egyértelműen kiderül, hogy ez azonban nem egy anti-kapitalista, vagy akár „harmadik utas” megoldás lett volna. A gazdasági rendnek továbbra is a kapitalista rendszeren belül kell megvalósulnia, azonban szükség van ennek „gyökeres reformjára”. Ez pedig – a pápai enciklikák tanítása szerint – nem lehetett más, mint egy olyan rend, amelyben „a munka és a tőke, munkaadó és munkásság egyenrangú fél, mikor a munkaviszonyokról és a jövedelem igazságos eloszlásáról folyik a tárgyalás.”¹⁴

Az 1937 őszén városrészenként megrendezett, összesen 12, egyenként 500–1000 fős közönség előtt lezajlott propagandagyűlés, valamint a délvidéki KALOT-szervezettel és a szegedi legényegyletekkel közösen, 7–8000 résztvevővel lebonyolított újabb nagygyűlés volt hivatott tájékoztatni Szeged közvéleményét az útjára induló mozgalom céljairól, és előkészíteni a hivatalos megalakulást.¹⁵ Az új szervezet létrehozásához a Belügyminisztérium is komoly segítséget nyújtott, amikor a szegedi főispán, Imecs György közbenjárására 1938 januárjában 300 pengős államsegélyt bocsátott P. Kerkai Jenő rendelkezésére a szegedi katolikus legényegyletek szervezése és „emberbaráti működésének” támogatása céljából.¹⁶ Ennek a segítségnek is köszönhető, hogy a Hivatásszervezet már ebben az évben szert tudott tenni egy saját irodára a szegedi Dóm téren, és hivatásos titkárt is alkalmazhatott Radnai Mikes egyetemi tanár személyében.¹⁷

¹² BALOGH 1996: 44.

¹³ Jelentés a csanádi püspöknek a Szegedi Katolikus Legényegyletek működéséről. 1937. március 19. In SERFŐZŐ 1977: 554, 280. sz. irat.

¹⁴ *Hivatásszervezkedés*, 1939. június. SZCSPL, I. 1.f. Püspöki Hivatal Iratai, Hitéleti jelentések. 1939.

¹⁵ Lásd RADNAI 1939: 20.

¹⁶ Levélváltás a Szegedi Katolikus Legényegylet támogatása ügyében. In SERFŐZŐ 1977: 573–574. 290. sz. a) és b) irat.

¹⁷ Vö. VIDA 1990: 80.

Az új szervezet létrejötte ellen mind a baloldali marxista és osztályharcos alapokon álló szakszervezetek, mind a szélsőjobboldali radikális-nyilas szervezetek ágáltak, hiszen számukra komoly veszélyt jelentett az új típusú keresztényszociális munkásszervezet. Ebből a kvázi „féltekenységből” is jól leszűrhető, hogy a Hivatásszervezet a szociáldemokrata szakszervezetekhez és a nyilas pártszervezethez hasonlóan alulról építkezve, a helyi erőket mobilizálva igyekezett teret nyerni.¹⁸ Mindemellett fontos adalék a nyilasokhoz fűződő viszonytal kapcsolatban, hogy P. Nagy Töhötöm 1938. március 12-i naplőbejegyzése szerint egy helyi nyilas vezető felkereste P. Kerkait azzal, hogy az egyik megbeszélésükön felmerült a Hivatásszervezet két nappal későbbi munkásgyűlésének megzavarása, ám végül az ötletet elvetették. A megkeresés egyrészt jelezte, hogy a szociáldemokraták mellett a nyilasok is potenciális versenytársként tekintettek az új szervezetre, másrészt azt is érzékeltette, hogy ilyen módon igyekeztek kiváltani a lekötelezettség érzését a szervezőkben. Az esetleges közeledést, majd az ezt követő vélhető beolvasztási kísérletet Kerkai páter egyértelműen visszautasította. Meghívta a nyilas urakat, „hogy jöjjenek és zavarják meg a gyűlésünket, mert legalább alaposan elverhetjük őket; csak egy szavamba kerül, s legényeink úgy elverik magukat, hogy egy sem megy haza a saját lábán.”¹⁹ Majd a nagygyűlés során még egyszer nyomatékosította a centrista, szélsőséges álláspontokat a keresztény hit alapján teljesen kizáró álláspontját: „hajnalról álmodunk és reggelért dolgozunk szilárd hittel, amelyet nem rombolhat le semmiféle szovjet mennykő, de új pogány csizma sem taposhat el.”²⁰

Ilyen előzmények után, 1938. március 14-én került sor a szervezet, hivatalos nevén a Szegedi Ipari Munkavállalók Hivatásszervezete zászlóbontására az Ipartestület nagytermében. Az egyház és a kormány ezúttal is kézzelfogható jelét adta támogatásának, a nagygyűlésen ugyanis – ahogy Radnai Mikes fogalmazott – addig „egyedülálló módon” egyszerre jelent meg Glattfelder Gyula csanádi püspök és Bornemisza Géza iparügyi miniszter is. Az esemény társadalmi presztízsét jelzi, hogy az említett magas rangú személyeken kívül megtisztelte jelenlétével az egybegyűlteket a szegedi közélet szinte valamennyi kiemelkedő alakja. A *Dél-magyarország* című napilap híradása szerint az iparügyi miniszter kíséretében érkezett a rendezvényre Imecs György főispán és Buócz József rendőrfőkapitány-helyettes, míg Pálffy József, Szeged polgármestere, Gelei József, a szegedi egyetem rektora, Rainer Ferenc, az iparkamara elnöke és Ruskó Sándor prelátus az első sorokban foglaltak helyet.²¹ A nagygyűlésen Bornemisza Géza iparügyi miniszter és P. Kerkai Jenő is a háromoldalú együttműködést, illetve a munkavállaló és a munkaadó viszonyába történő állami beavatkozás időszerűségét

¹⁸ A marxista szervezetek ellenakcióival kapcsolatban lásd: A. SAJTI 1975: 94.

¹⁹ NAGY 2019: 75. 1938. márc. 12-i bejegyzés.

²⁰ *Délmagyarország*, 1938. márc. 15. 3–4. és *Szegedi Új Nemzedék*, 1938. március 15. 3.

²¹ *Délmagyarország*, 1938. március 15. 3–4.

boncolgatta. A miniszter egy, a nagygyűlést követő informális meghallgatás során erkölcsi és anyagi támogatásáról biztosította a mozgalmat, míg Glattfelder Gyula megyéspüspök alig egy évvel később arról számolt be, hogy elégedett a Hivatásszervezet munkájával, és kijelentette: „mindig a mozgalom mellett álltam, és a jövőben is mellette fogok állni.”²²

A hivatalos megalakulás a szervezet pártpolitikától független, tisztán társadalmi-gazdasági érdekvédelmi célzattal igyekezett tevékenykedni, amely során „a foglalkozást, szakmát, melyet egész életünkben űzünk, mi keresztények nem pusztán fizikai robotnak tekintjük, hanem emberi és nemzeti élethivatásnak. Tehát a Hivatásszervezet = krisztusi és hazafias szellemű vaserejű szakszervezet.”²³ Ez jól mutatta, hogy a szervezők számára világos volt: hosszú az út az egyház organikus társadalmi szemléletmódjában megfogalmazott tőke és munka szükségszerű egymásrautaltságáig. A meglévő gazdasági érdekkellentéteket a munkaadói és a munkavállalói oldal képviselői között – a gazdasági élet alapvető törvényszerűségei miatt – nem lehet pusztán a pápai körlevél által javasolt módon a keresztényi szeretetre alapozva megszüntetni, mivel azok a munkaadók, akik így tesznek, versenyhátrányba kerülnek a többi munkáltatóval szemben. Ennek nyomán a szűkebb szakmai érdekközösségek által kialakítandó, horizontális és vertikális irányú működést egyaránt kifejtő érdekvédelmi alakulatok, illetve az ezeket magában foglaló munkáskamarák létrehozását javasolták a munkásság összes anyagi, továbbá egészségügyi, emberjogi, esetleg kulturális érdekeinek szolgálatára és védelmére.

A szervezet legfontosabb tevékenysége a „bázismunka” volt, vagyis a Hivatásszervezet munkatársai, elsősorban a négy titkár (Radnai Mikes, Olti Vilmos, Rakoncay Márton és Horváth Géza) folyamatosan kereste a munkáskerületek problémáit. Ennek jellegzetes formája volt a „kiteleplülés” egyes községekbe „panaszfelvételle”, amikor is a kiküldöttek „kis csoportokkal való beszélgetés formájában (...) magánházakban vagy kocsmákban” ismerkedtek meg a munkásság gondjaival.²⁴ Ennek is volt köszönhető, hogy 1938 nyarán a térségbeli kisipari munkásságnak közel 70%-a csatlakozott a szervezethez, akik mintegy 12 szakosztályban folytatták tevékenységüket, és a kefégyári, majd a kenderfonógyári dolgozók csatlakozásával a gyári munkásság körében is elindult a szervező munka. Az év végére 51 szakosztályban már 6330 munkás tartozott a Hivatásszervezet égisze alá, a sajtófelületét biztosító *Szegedi Új Nemzedék* című napilap pedig hétről hétre újabb hivatásszervezeti akciókról tudósított. Sőt 1938. május 1-jei hatállyal életbe lépett a szervezet első önálló kollektív szerződése, és a munkaadók és a munkavállalók között felmerülő vitás kérdések

²² Vö. NAGY 2019: 77–80. 1938. március 15-i és március 25-i bejegyzés. Illetve SERFŐZŐ 1977: 584, 297. sz. irat; valamint *Szegedi Új Nemzedék*, 1939. február 28. 4–5.

²³ RADNAI 1939: 2. és *Hivatásszervezkedés*, 1939. június. SZCSPL, I. 1.f. Püspöki Hivatal Iratai, Hiteleti jelentések. 1939.

²⁴ Radnai Mikes felirata a Csanádpalotai Főszolgabíróságra, 1939. június 23-án. 430/1939 Dr.R.Sz. SZCSPL, I. 1.f. Püspöki Hivatal Iratai, Hiteleti jelentések. 1939.

rendezésére az elbocsátás és a munkabeszüntetés tiltása mellett négytagú, paritásos alapon működő bizottság felállítását is megkezdték.²⁵ 1938 és 1939 ősze között a Hivatásszervezet saját kimutatása szerint Szegeden 55 bérmozgalmat szervezett önállóan, további 22-t pedig részben, s ezek kivétel nélkül bérjavítással, és/vagy egyéb kedvezmény kivívásával végződtek. Ezenkívül igyekezett érvényt szerezni a munkás-egészségvédelmi előírásoknak, továbbá ingyenes jogi tanácsadással vagy jogi képviselőt biztosításával segítette a munkásokat, például a munkahelyükön őket érő, emberi méltóságukat sértő bánásmód megszüntetése, illetve szankcionálása tárgyában. A bérvédelem, illetve a munkások jogainak érvényesítése mellett nagy figyelmet fordított a Hivatásszervezet az érdekeltségébe tartozó munkások szakmai fejlődésére is. Ennek jegyében több szakmai tanfolyamot és előadást, valamint műhelylátogatásokat és tanulmányi kirándulást is szervezett tagsága számára az Iparügyi Minisztérium támogatásával. Közös szentmisék, kultúrestek, közös vacsorák, bálók, táncestek, ünnepi összejövetelek színesítették a tevékenységi palettát.²⁶

A látványos eredmények arra késztették a szervezet vezetőit, hogy hosszas előkészítés után kiterjesszék tevékenységüket az ország egészére. Erre vonatkozóan már az 1938. november 6-i nagygyűlésen megfogalmaztak követeléseket. Így – néhol radikális hangvétel mellett (például az ország társadalmi viszonyait „szociális mocsárként” aposztrofálva) – Imrédy Béla miniszterelnöktől követelték a 48 órás munkahét és a legkisebb munkabéreknek minden iparágban és a kereskedelemben való országos érvényű bevezetését, szorgalmazták külön ipari rendőrség és a munkáskamarák mielőbbi felállítását, valamint a földreform megvalósítását is.²⁷ Mindeme szándékuk nyomtatékosítására Kerkai páterék 1938 végén előbb Miskolcon és Debrecenben, majd 1939 márciusában Budapesten is útjára indították a hivatásszervezeti mozgalmat. A szervezet Budapesten 10 nagygyűlésből álló tömeggyűlés-sorozattal adott magáról hírt, néhány nappal később pedig – némi agitációs felhanggal – már arról számolt be az *Új Nemzedék*, hogy a fővárosban 53 munkásszakosztálya működik, az agitátorképző tanfolyamokon 250 főt képeznek, a Hivatásszervezet kiadványai pedig több ezer példányban forognak közkezen.²⁸ Végül a hónap végén – Imrédy Béla miniszterelnök hathatós támogatásának is köszönhetően – megalakították az immár világi irányítással működő Magyar Dolgozók Országos Hivatásszervezetét, amelyet a belügyminiszter 1939. március 30-án 106.285/1939/VII. számú rendeletével hagyott jóvá.²⁹ A szervezet elnöke Meggyesi Sándor tanító, a Szlovenszkoí Katolikus Egylet aktivistája és a KALOT főtítkárhelyettese lett.

²⁵ *Hivatásszervezkedés*, 1938. (1), 4.

²⁶ Vö. RADNAI 1939: 14–15.

²⁷ Lásd erre részletesen: *Szegedi Új Nemzedék*, 1938. november 8. 7. és 1938. november 16., valamint CSÉPÁNYI 1973: 3–27.

²⁸ *Szegedi Új Nemzedék*, 1939. március 4. 4. és 1939. március 7. 5.

²⁹ *Új Rend*, 1939. április 5. 1.

Alelnökként Mednyánszky Miklós ügyvéd a szellemi dolgozókat, Radzik János műszerész az ipari munkásságot, Perneczky József földműves pedig az agrárnépességet képviselte.³⁰ A szervezet működése pártok feletti és felekezeti fölötti volt. Ennek köszönhetően öt év alatt egy újfajta, országos szakszervezetté fejlődött, közel 100 000 taggal és 20 városi, illetve megyei titkársággal. A szervezet elismerését az is jelezte, hogy – a kisebb súrlódások és ellentétek dacára – a Giesswein Sándor által alapított első győri keresztényszociális szakszervezet is beolvadt a Hivatásszervezet keretei közé.³¹

Erre az egyre szélesebb köröket bevonó aktivitásra és reformgondolatra felfigyelt a második miniszterelnökségét megkezdő gróf Teleki Pál is, aki számos hivatásrendi gondolkodót vont be a magyar társadalom szervezeti kereteinek megvitatását célzó tanácskozásokba a Miniszterelnökség Társadalompolitikai Osztályának vezetője, Kovrig Béla irányításával. Teleki meg volt győződve, hogy ez a szellemi mozgalom biztosíthat elég erőt a nemzet számára a nyilas mozgalom térnyerésével és a náci propaganda befolyásával szemben, vagyis hogy „a marxizmus és a nemzeti szocializmus aposztáziájába tévedt munkástömegek visszavezetessenek Krisztushoz és hogy a mostani háború után életformánk keresztény jellege megőriztessék”.³²

A Teleki felkérésére az érdekképviseleti reformról folytatott tárgyalások során nyilvánvalóvá vált, hogy a katolikus reformkörök által képviselt új (hivatásrendi) irányzat nem sorol be sem a korporatív megoldást sürgető, olasz vagy osztrák államszervezési mintát propagáló szakértők mögé, sem pedig a nyilaspárti totalitárius megoldást preferálók mögé. Számukra egyértelmű volt, hogy a társadalmi-gazdasági reformok komoly autonómiával rendelkező, alulról építkező szervezetekkel valósíthatók meg, ugyanis mindez nem egyszerűen állami, közigazgatási probléma, hanem komoly társadalmi kérdés.³³ Ezt a gondolatot vitték tovább a világháború borzalmi közepette is, amikor báró Apor Vilmos győri püspök védnöksége mellett 1943. augusztus 26-án gyűltek össze a hivatásrendi gondolat és a keresztényszociális alternatíva hívei, hogy a háború befejezését követően új államszervezési modellt tudjanak kínálni a magyar politikai közelet számára.³⁴ A jelentőségében csak a szárszói találkozóhoz mérhető titkos tanácskozás résztvevői ugyan egyes részkérdésekben különböző véleményeket fogalmaztak meg, de az ország jövőjéért aggódva egy színes és széles keresztény összefogás megteremtését célozták meg. Alapvetően egy közös jövőkép, az ország társadalmi-szociális megújítása, a szélsőséges politikai irányítás elkerülése és egy erős keresztény politikai hang megtalálása foglalkoztatta őket. A háborúból kilépő önálló magyar állam politikai, társadalmi

³⁰ BALOGH 1998: 87.

³¹ VARGA 1993: 486–488.

³² Az 1941. október 8. püspökkari konferencia jegyzőkönyvét idézi GERGELY 1984: 9.

³³ STRAUSZ 2010: 114–121.

³⁴ Lásd erről bővebben: KLESTENITZ–SOÓS–PETRÁS 2019.

és gazdasági kultúrájának a megújítását kívánták elérni – alapvetően a jezsuita ihletettségű szolidarizmus tanítása alapján. A hivatásrendiség képviselőinek körében egyre hangsúlyosabbá vált egy olyan megközelítés, amely – az államforma pontos meghatározása nélkül – az államberendezkedés kiegészítő elemeként, a fennálló parlamentáris politikai rendszert ellensúlyozó társadalmi szerkezetként, a gazdasági kapitalizmus korrektívumaként tekintett a hivatásrendi szervezetekre, és nem kívánta ezek jelenlétét – az európai (osztrák vagy portugál) tapasztalatok után – egy hivatásrendi alkotmánnyal államszervezési elvvé emelni. Mindezt egyértelműen fogalmazta meg Kovrig Béla:

„Társadalmi mozgalomként a magyar katolikusok szervezésével, erkölcsi és szellemi erejük összpontosításával, a katolicizmusban rejlő alkotó lendülettel együttthatók akarunk lenni a háború utáni magyar társadalom kialakításában. A magunk szervezett erejével is elő akarjuk segíteni az erkölcsi törvény és a természeti jog érvényét, az ember személyiségének és munkájának védelmét, a hagyományok, jó szokások megbecsülését, a katolikus nevelő értéket és hagyományokat kifejtő keresztény kultúrpolitikával minden szellemi erő kibontását, a családok életegységét és biztonságos megélhetését a szociális igazságosságban belsőleg jól kiegyensúlyozott magyar társadalomban.”³⁵

Nem kevesebbről volt tehát szó, mint hogy a katolikus hivatásrendiség és a szubszidiaritás oldaláról megújított demokráciakoncepciót mutattak fel a barbarizmus korában.³⁶ Beemelték a politikai gondolkodásba a közjó és a civil társadalom szerepét, valamint rámutattak két új hatalmi ág, a gazdaság és a média jelentőségére is. Ez a magyar hivatásrendi gondolkodók fősodrárt adó, szolidarizmusra és keresztényszociális nézetekre alapozó szerzők vallásos, szociológiai és reálpolitikusi gondolkodásmódját tükrözi, amellyel mind a féktelen libertárius, mind az inherens veszélyt jelentő totalitárius gondolatokkal szemben igyekeztek saját koncepciójukat és a jövő magyar államát megvédeni. Mindvégig a szubszidiaritás, az „organikus demokrácia” és a korrektívumokkal kiegészített magángazdaság pártján álltak, amely magába tudja olvasztani a magasztos cél elérése érdekében a modernizált (hivatás)rendiség koncepcióját. Úgy gondolták, ez az államreform kormányzati támogatással és a társadalom belátásával párosítva sikerre vihető. A keresztényszociális tábor vezetői világosan látták, hogy az Európa-szerte jelentkező totális rendszerek azért tudták megszólítani a modern tömegeket, mert „a liberális rendszerben megoldhatatlan szociális kérdések megoldását ígéri”. A választási helyzet tehát vagy a kiüresedett és sanyarú sorsot jelentő szabadság, vagy a szabadság nélküli

³⁵ KOVRIG 2019: 6–7.

³⁶ Vö. FRENÝÓ 2007: 65–86.

totális állam „elviselhető, mert azonos szintre hozott szociális körülményei” között áll fenn.³⁷ Nézetrendszerük szerint ezért kell más és új megoldási javaslatokat felmutatni, és ezt éppen a katolikus társadalmi tanítás segítségével lehet a rendezett, ugyanakkor szabad társadalmon keresztül. Terveik szerint mindennek eredménye lehetett volna

„a lüktető önkormányzati élet, életerős, öntevékeny, szerves társadalom, a hétköznapi szabad-ságainak sikeres egyeztetése, demokratikus szellem a gazdálkodás világában, a társadalmi vezetőréteg egészséges kiválasztása, rátermett és érdemes gazdasági hierarchia, fejlett foglalkozási hivatástudat és etika, a termelés önfegyelmezése és egységes munkamorál, a gazdasági és szociális politika rugalmas, szakszerűen gyakorlatias, mert a különböző vidékek és foglalkozások sokrétűségével és gazdag tagozódásával számoló megvalósítása, a központosító merev etatizmus megszüntetése éppen az állam erejének és tekintélyének fejlesztése érdekében.”³⁸

Mindez azonban 1944. március 19. után már csak koncepció és beteljesülhetetlen terv maradt. Előbb a megszálló német, majd a megszálló szovjet csapatok és csatlósai indítottak kíméletlen támadást a keresztény humanista alternatíva hirdetői ellen. A Hivatásszervezet jelentőségét jól bizonyítja, hogy a diktatúra időszakában kétszer is feloszlatták: még 1944-ben a nyilas kormányzat hozott döntést a megszüntetéséről, majd 1945-ben a kommunista hatalom is hasonló álláspontra helyezkedett.³⁹ A keresztény humanista alternatíva végérvényesen elbukott a létrejövő nyilas, majd sztálinista totalitárius állammal vívott küzdelemben.

Irodalom- és forrásjegyzék

- A. SAJTI Enikő (1975): A munkásság bérharcai és küzdelme a Hivatásszervezet ellen Szegeden 1936–1939. *Acta Universitatis Szegediensis Attila József nominatae. Acta Historica*, (53), 83–100.
- BALOGH Margit (1996): A „Kisatya”, P. Kerkai Jenő S. J. (1904–1970). In KOVÁCS K. Zoltán – ROSDY Pál (szerk.): *Az idők élén jártak. Kereszténydemokrácia Magyarországon (1944–1949)*. Budapest: Barankovics István Alapítvány, 42–72.
- BALOGH Margit (1998): *A KALOT és a katolikus társadalompolitika 1935–1946*. Budapest: MTA Történettudományi Intézet.
- BALOGH Margit (2007): A keresztényszociális mozgalmak az 1930-as években és a kereszténydemokrácia. In MÉSZÁROS József (szerk.): *Az élő hagyomány. Barankovics István és a magyarországi kereszténydemokrácia öröksége*. Budapest: Barankovics István Alapítvány – Gondolat, 87–125.
- BOTOS Máté (2023): A korporatív rendszer és a Rerum novarum – viták és tévhitek. In JANCsó András – DARABOS Ádám (szerk.): *Rerum Novarum 130. Tanulmányok az első szociális enciklikáról*. Budapest: Ludovika, 59–88.
- CsÉPÁNYI Dezső (1973): A hivatásszervezet története 1938–1939. *Acta Universitatis Szegediensis Attila József nominatae. Sectio scientiae socialismi*, (11), 3–27.

³⁷ MIHELICS 1940.

³⁸ KOVRIG 2019: 21.

³⁹ Vö. HORVÁTH 2014; 2023.

- FRENYÓ Zoltán (2007): Keresztényszocializmus – hivatásrendiség – kereszténydemokrácia. A keresztény társadalomelmélet Mihelics Vid életművében. In MÉSZÁROS József (szerk.): *Az élő hagyomány. Barankovics István és a magyarországi kereszténydemokrácia öröksége*. Budapest: Barankovics István Alapítvány – Gondolat, 65–86.
- GERGELY Jenő (1977): *A politikai katolicizmus Magyarországon (1890–1950)*. Budapest: Kossuth.
- GERGELY Jenő (1984): A Keresztény Demokrata Néppárt előtörténete (1936–1944). *Műhely*, 7(1), 3–22.
- GERGELY Jenő (2007): *A keresztény szindikalizmus története a XIX–XX. században. A Keresztény Szakszervezetek Nemzetközi Szövetsége*. Budapest: MTA–ELTE Pártok, Pártrendszerek, Parlamentarizmus Kutatócsoport.
- HORVÁTH Attila (2014): A nyilas diktatúra (1944–1945). In HORVÁTH Attila (szerk.): *Magyar állam- és jogtörténet*. Budapest: Nemzeti Köszolgálati Egyetem Közigazgatás-tudományi Kar, 315–319.
- HORVÁTH Attila (2021): A jogfolytonosság visszaállítása és a gazdasági-politikai konszolidáció érdekében alkotott jogszabályok az 1920-as években. In KÁSA Csaba – VÍZI László Tamás (szerk.): *Talpra állás Trianon után*. Budapest: Magyarországtudományi Intézet, 13–39.
- HORVÁTH Attila (2023): A szovjet típusú diktatúra intézkedései. In BÓDINÉ BELIZNAI Kinga – GOSZTONYI Gergely (szerk.): *Jogtörténeti Parerga III. Ünnepi tanulmányok Mezey Barna 70. születésnapja tiszteletére*. Budapest: Orac, 147–157.
- KLESTENITZ Tibor – SOÓS Viktor Attila – PETRÁS Éva szerk. (2019): *Útkeresés két korszak határán. A Katolikus Szociális Népmozgalom 75. évfordulójára. Agyagosszergény: Közi Horváth József Népfőiskola*.
- KOVRIG Béla (2019): *Katolikus demokratikus és szociális mozgalmak Magyarországon*. Budapest: Barankovics István Alapítvány – Gondolat.
- MIHELICS Vid (1933): *Keresztényszocializmus*. Budapest: Magyar Szemle Társaság.
- MIHELICS Vid (1939–1940): A pápai enciklikák és a szociális fejlődés. *Szociális Szemle*, 1(2), 49–55.
- MIHELICS Vid (1940): Keresztény humanisták. *Nemzeti Újság*, 1940. november 22. 5.
- NAGY Tőhötöm (2019): *Részletek Nagy Tőhötöm fiatalkori naplójából (1937–1940)*. Az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött Nagy Tőhötöm hagyaték alapján sajtó alá rendezte, jegyzetekkel ellátta Keresztes András. Budapest. Online: <https://mek.oszk.hu/19400/19482/19482.pdf>
- RADNAI Mikes (1939): *A szegedi Hivatásszervezet három éve*. Nyomtatvány.
- SCHMITT, Carl (1998): *Politische Romantik*. Berlin: Duncker & Humblot. Online: <https://doi.org/10.3790/978-3-428-48428-7>
- SERFŐZŐ Lajos szerk. (1977): *Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásmozgalmának történetéből 1919–1944*. Szeged: Csongrád Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága – MSZMP Csongrád Megyei Bizottsága.
- STRAUSZ Péter (2010): Korporáció vagy hivatásrend? Az érdekképviselési rendszer átalakításának kérdése Európában és Magyarországon 1926–1940. *Múltunk*, 55(1), 83–122.
- VARGA József (1993): Keresztény szociális mozgalmak Magyarországon. *Távlatok*, 3(12–13), 477–490.
- VIDA István (1990): A munkásmozgalom másik oldala: keresztény szakszervezeteink. In *Félbemaradt reformkor – Miért akadt el az ország keresztény humanista megújítása? Válogatás a Katolikus Szemle írásából*. Roma: Ugo Detti, 78–79.
- ZACHAR Péter Krisztián (2014): *Gazdasági válságok, társadalmi feszültségek, modern válaszkísérletek Európában a két világháború között*. Budapest: L'Harmattan.
- ZACHAR Péter [Krisztián] (2021): Heinrich Pesch. In FRENYÓ Zoltán (szerk.): *Konzervatív arcképek*. Budapest: L'Harmattan, 276–281.
- ZACHAR Péter Krisztián (2023): A Rerum novarum és a jezsuita szolidaritizmus iskolája. In JANCsó András – DARABOS Ádám (szerk.): *Rerum Novarum 130. Tanulmányok az első szociális enciklikáról*. Budapest: Ludovika, 89–104.